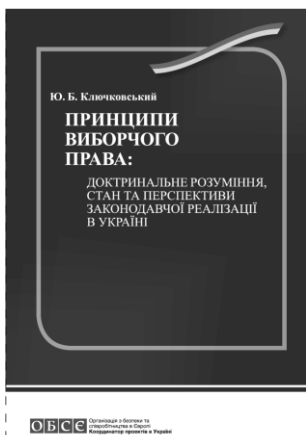

РЕЦЕНЗІЇ

Владислав Федоренко,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
директор Науково-дослідного центру
судової експертизи з питань інтелектуальної
власності Міністерства юстиції України

УДК 342.8.01(477)

Принципи виборчого права та проблеми теорії й практики їх реалізації в реаліях сучасного українського конституціоналізму*

Однією з найдавніших і найбільш поширених та дієвих форм безпосередньої демократії в Україні та світі є вибори, інститут народовладдя, який дозволяє обирати і бути обраним. Саме вибори дозволяють трансформувати волевиявлення громадян України на волю всього Українського народу чи територіальної громади під час формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечити легітимне народне представництво на загальнодержавному та локальному рівні, а також примножити

соціальний капітал і консолідувати громадянське суспільство.

Цінності та принципи виборчого права вимагають свого належного наукового обґрунтування, хоча монографічні дослідження присвячені виборам і виборчому процесу в цілому залишаються в вітчизняній науці поодинокими. Зазначене зумовлює особливу цінність для теорії та практики виборів в Україні нового монографічного дослідження народного депутата України III-VI скликань, відомого експерта і знавця виборчого права Юрія Богдановича Ключковсь-

* Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монограф. / Ю. Б. Ключковський. – К. : Ваіте, 2018. – 908 с.

кого «Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні» (2018 р.).

Рецензована монографія присвячена комплексному дослідженню принципів виборчого права у їх системному поєднанні, а також проблема реалізації досліджуваних принципів у виборчому процесі. Робота є комплексним науковим дослідженням, що містить вступ, 10 (десять розділів), висновки, список використаних джерел (загалом 1 467 позицій), а також додаток, який вміщує статейну структуру проекту Виборчого кодексу України 2010 року, відомого серед фахівців іще як «Виборчий кодекс Ключковського».

У висновках цієї роботи Ю. Б. Ключковський, по суті, визначає призначення, місію своєї наукової праці. На думку автора, таке дослідження – «... це шлях до побудови послідовної доктрини виборчого права у цілому і до заснованої на цій доктрині системи виборчого законодавства, оформленої у вигляді єдиного законодавчого акта – Виборчого кодексу України» (с. 764). На наше переконання, авторові в повній мірі вдалося досягнути поставленої мети. У цьому нас переконує зміст рецензованої монографії.

У розділі 1 «Принципи виборчого права України: загальний підхід» своєї монографії Ю. Б. Ключковський досліджує сутність і зміст принципів виборчого права, характеризує їх регулятивну функцію, здійснює класифікацію та систематизацію досліджуваних принципів, їх зв'язок з міжнародними правовими стандартами. Не оминув увагою вчений і питання сучасного розуміння категорії «демократія», що є визначальною для принципів виборчого права та механізмів їх реалізації.

Досліджувані принципи розглядаються в тісному взаємозв'язку з міжнародними стандартами виборчого права. Зокрема, у підрозділі 1.4 Ю. Б. Ключковський обґрунтовує доцільність використання в науково-

му обігу категорії «міжнародні виборчі стандарти» (с. 104) та визначає їх трирівневу структуру: «проголошений зобов'язальним принцип-назву; обов'язкове (спільне, загальновизнане) тлумачення змісту відповідного принципу авторитетним актом м'якого права; рекомендаційні зв'язки «належної практики»» (с. 110).

Особлива увага в монографії Ю. Б. Ключковського приділена характеристиці таких принципів виборчого права, як принцип верховенства права та принцип представництва, що мають універсальний характер для виборів в цілому. Так, на думку автора, принцип верховенства права чи «демократичної правової держави» по-суті інтегрує в собі «уявлення про суверенітет народу, демократії та права людини». При цьому, Ю. Б. Ключковський розкладає принцип верховенства права на низку складових принципів і називає наступні з них: «законність, юридична визначеність та обмеження дискреційних повноважень суб'єктів владних повноважень» (с. 127), що має важливість для реалізації принципів виборчого права.

Наступні розділи монографічного дослідження Ю. Б. Ключковського присвячені виявленню змісту та характеристик принципів реалізації суб'єктивного виборчого права. Ідеться про принципи загального, рівного, вільного права обирати та бути обраним. Досліджуючи принцип загального виборчого права стосовно права голосу, автор приділяє увагу системі цензів (цензи громадянства, віку, дієздатності, осілості, моральності, грамотності etc), які запроваджуються при реалізації як активного, так і пасивного виборчого права (с. 170-281).

Заслугове на увагу й наукову дискусію положення рецензованої монографії про виокремлення Ю. Б. Ключковським таких виборчих прав, як: 1) активне виборче право (право голосу), зміст якого полягає «не у праві обирати, а у праві голосувати», 2) пасивне виборче право

(право бути кандидатом на виборах), 3) номінаційне виборче право (право висувати кандидатур). (с. 767). Останній із названих аспектів виборчого права до сьогодні залишається малодослідженим у юридичній науці.

У монографії, на рівні самостійного розділу, порушується проблема теорії та практики принципу чесних виборів (с. 421-498). Цей принцип стосується забезпечення повноцінного контролю дійсності виборів. Він не унормований у чинному виборчому законодавстві України, однак присутній при організації та проведенні виборів. Цей контроль, на думку Ю. Б. Ключковського повинен стосуватися усього перебігу виборчого процесу і має бути «спрямованим на забезпечення правомірності обрання представницького органу чи виборної посадової особи» (с. 775). До правових засобів забезпечення дієвості принципу чесних виборів автор роботи відносить, із поміж іншого, й інститут оскарження результатів виборів, якому присвячено цікавий самостійний матеріал (с. 476-498).

Розділ 6 «Принцип прямих, періодичних та справжніх виборів» (с. 499-522), присвячений трьом принципам, які за словами самого автора «відіграють специфічну роль для галузі виборчого права» і втілюють міжнародні виборчі стандарти (с. 499). У цьому контексті новим словом у вітчизняній конституційно-правовій науці є положення про сутність принципу справжніх (альтернативних) виборів, відомий іще з тексту Загальної декларації прав людини як «genuine elections» та відомого в Україні як «дійсні вибори» (М. І. Ставнійчук і ін.), хоча у цьому випадку маємо справу з неточністю перекладів міжнародних угод. Щодо змісту принципу справжніх виборів, то Ю. Б. Ключковський робить висновки, що «справжні вибори – це вибори з вибором, або альтернативні вибори» (с. 517).

Самостійний розділ роботи Ю. Б. Ключковського присвячено інституту голосування та його інсти-

туційним принципам (принципи таємного, особистого, одноразового та факультативного голосування). Зокрема, в роботі підкреслюється, що зміст принципу таємного голосування полягає в «забороні розголошення чи повідомлення іншим особам змісту волевиявлення конкретного виборця» (с. 778).

Наступні розділи монографії (8-9) висвітлюють виборчий процес та його принципи, а також принципи адміністрування виборів і їх реалізацію. Так, розкриваючи зміст виборчого процесу як юридичної процедури, Ю. Б. Ключковський детально та системно досліджує його суб'єктні, процедурні, темпоральні та процесуальні аспекти.

Заключним і важливим не лише в теоретико-методологічному, а й в практично-прикладному, зокрема нормопроектному аспекті, є Розділ 10 «Кодифікація виборчого законодавства як спосіб реалізації системи принципів виборчого права та стабільності виборчого законодавства» (с. 683-763). Зокрема, цікавим для дослідників виборчого права та виборчого процесу в Україні буде матеріал, викладений у підрозділі 10.1.1. «Гене́за ідеї кодифікації виборчого законодавства України», яка охоплює аналіз наукової думки щодо створення Виборчого кодексу України з початку 90-х років ХХ ст. – до сьогодні. У цьому ж підрозділі також систематизується досвід кодифікації виборчого законодавства у близько 20 державах Європи, включаючи пострадянські республіки (Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова).

На сьогодні ідея прийняття Виборчого кодексу в Україні є надзвичайно популярною, але не рідко сприймається політичними силами і виборцями як самоціль, такі собі «універсальні ліки» для подолання політичної корупції при проведенні виборів. У цьому контексті важливими, як на наш погляд, є висновки Ю. Б. Ключковського про мету кодифікації виборчого законодавства. Формально – це розробка і прийнят-

тя єдиного законодавчого регулювання виборчих правовідносин. Але, цілями кодифікації автор слушно визначає: новелізація виборчого законодавства та проведення виборчої реформи; забезпечення системності та логічної взаємоузгодженості викладу нормативного матеріалу на основі єдиної системи принципів виборчого права; подолання множинності виборчих законів та забезпечення повноти виборчого законодавства; уніфікація законодавчого регулювання однорідних виборчих процедур; забезпечення юридичної визначеності нормативного регулювання виборчих правовідносин; досягнення узгодженості із суміжними законодавчими актами, що належать до інших галузей законодавства;

створення належних умов для стабільності виборчого законодавства; забезпечення зручності користування виборчим законодавством для учасників виборчого процесу etc (с. 692).

Тому, монографія «Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні» є серйозним словом в науці конституційного права, що заслуговує високої оцінки та стане в нагоді досвідченим і починаючим вченим-конституціоналістам, учасникам виборчого процесу, всім, хто цікавиться проблематикою виборів, виборчого права і виборчого процесу – усім нам: громадянам і виборцям.